

**'EEN GELUK [...] WAAR HIJ NIMMER VAN
ZOU KUNNEN SPREKEN'**

*Een empathische poëtische misser van
Theun de Vries*

In mei 1930 werd de dichtbundel *Westersche nachten* van de nog jonge Theun de Vries bekroond met de Domprijs. Het eerste gedicht in de bundel, 'Druïde', had hij opgedragen aan de toen nog weinig bekende Piet Meertens. Ze onderhielden destijds vriendschappelijke omgang, maar daaraan kwam abrupt een einde na de prijsuitreiking. Was er soms sprake geweest van *Schwärmereien* tussen gelijkgeaarde jongemannen?

Theo van der Meer

Voor P.J. Meertens

'EEN GELUK [...] WAAR HIJ NIMMER VAN ZOU KUNNEN SPREKEN' *Een empathische poëtische misser van Theun de Vries*

THEO VAN DER MEER

In mei 1930 werd de derde dichtbundel – *Westersche nachten* – van de aanstormende jonge dichter en schrijver Theun de Vries bekroond met de Domprijs. Wat tot nu toe is genegeerd of over het hoofd gezien: het eerste gedicht in de bundel ('Druïde') is opgedragen aan de destijds nog weinig bekende Piet Meertens.¹ Ze hadden elkaar twee jaar eerder leren kennen op de Utrechtse universiteitsbibliotheek tijdens De Vries' bibliothecarisopleiding. Meertens was daar toen nog medewerker. Ze onderhielden vriendschappelijke omgang, maar daaraan kwam abrupt een einde na de prijsuitreiking.

Druïde
Goden waren 't die in luide nachten
Hem voorbij 't geweld der stormen brachten
Naar een stilte waar nog slechts van verre
Maanvloed lichtte en het schuim der sterren
Toen hij weer ontwaakte tot zijn aarde
Wist hij dat hem een geluk bezwaarde,
Waar hij nimmer van zou kunnen spreken
Met een woord of een verstaanbaar teeken,
Dat hij tot het einde zijner dagen
Een hartstochtelijk heimwee mee moest dragen –
Eenzaam tusschen zon en maan en wolk
En vervreemd, geschuwd van eigen volk.

Voor P.J. Meertens

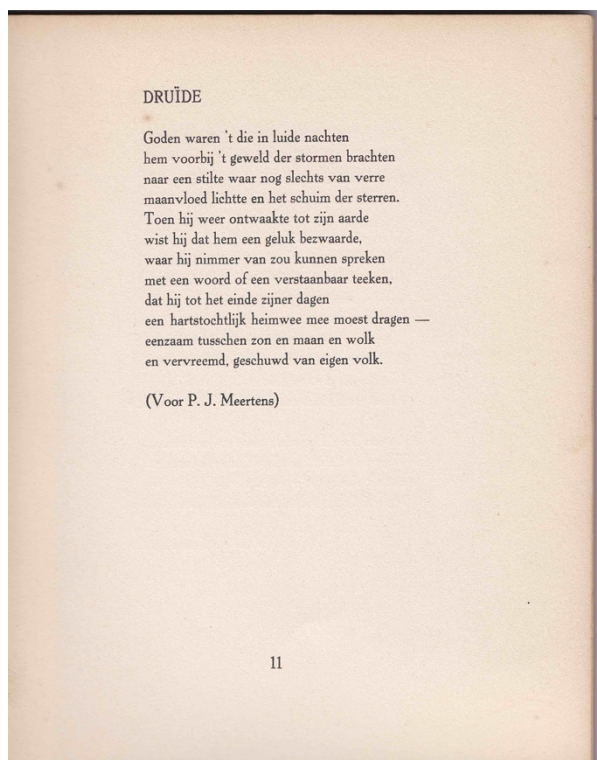
Cognoscenti en Hineininterpretation

In 1928 had De Vries het gedicht al eens in *De Gids* gepubliceerd, zij het als 'Druïden', geheel in meervoudsversie en daardoor met een andere betekenis.² De opgedragen enkelvoudsversie laat een bij de bundel passende lezing toe – dood en innerlijke verscheurdheid, (al past 'Druïde' meer bij eerder occult werk) – die ze boven Meertens' persoon verheft. *Cognoscenti* kan een op hem toepasselijk thema in de nieuwe versie echter nauwelijks ontgaan zijn.

---

¹ Het gedicht en de opdracht werden in contemporaine recensies van *Westersche Nachten* genegeerd, ook door latere auteurs. Vgl. Hans van de Waarsenburg, 'Theun de Vries als dichter', in: *Jaarboek voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* (1985), p. 62-69; (dat jaar ook verschenen in: *Nieuw Letterkundig Magazijn* 3 (1985), p. 11-15; hierna: *NLM*); August Hans den Boef, 'Theun de Vries als dichter van de man met de zeis. Dit is de tijd die tijd vermorzelt', in: *NLM* 21 (2003), p. 2-10. Vgl. de bijdragen van Van de Waarsenburg en Den Boef aan *Vervolg je wegen laat de lui maar dazen! Theun de Vries. Getuige van een eeuw* (Den Haag 2003; Schrijversprentenboek 49). Ook twee biografen – Jan van Galen, *Theun de Vries, Een schrijversleven, 1907-1945* (z.p. 2011) en Jos Perry, *Revolte is leven. Biografie van Theun de Vries (1907-2005)* (Amsterdam 2013) – zwijgen over het gedicht. Perry vermeldt wel de vriendschap met Meertens, maar niet de breuk.

² Theun de Vries, 'Druïden', in: *De Gids* 92 (1928), p. 341.

De omzetting van getal lijkt op de geslachtsverandering die teksten met homo-erotische verwijzingen vaak ondergingen. Meertens verving zelf in enkele (niet gepubliceerde) verzen 'hij' door 'zij'. De Vries draaide in *Westersche nachten* het proces om en identificeerde hem juist door het enkelvoud: vooral de laatste twee van de drie sextetten laten zich daardoor lezen in de canon van *the love that dares not speak its name* van Alfred Douglas, met wie Oscar Wilde zijn rampzalige relatie had gehad.

Meertens heeft het gedicht waarschijnlijk 'homosensibel' gelezen, zoals dat later door een literatuurwetenschapper genoemd werd,³ en zal op z'n minst een (*Hinein*)interpretatie van de naamloze liefde hebben overwogen. Niet toevallig behoorden Boutens' *Strofen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe* (1919), die ook in de

canon passen, tot zijn favoriete gedichten. De ironie wil dat Meertens De Vries vroegrijp vond en diens poëzie beter meende te begrijpen dan de dichter zelf.

Zoals veel schrijvers uit die tijd experimenteerde De Vries met het onderwerp, waardoor een homosensibele interpretatie van het vers waarschijnlijker wordt. Toen *Westersche nachten* verscheen, was hij al enkele jaren bezig met zijn eerste roman, *Rembrandt* (1931), waarin hij een voor een *mainstream* literair werk uit die tijd opvallend expliciet homo-erotische relatie opvoert tussen twee leerlingen van de schilder.⁴ Philips Koninck en Heyman Dullaert zijn daadwerkelijk leerlingen van Rembrandt geweest, maar De Vries heeft hun relatie verzonnen. Hij schreef tenslotte niet voor brave burgers, zei hij na enige verwijten. Toch beantwoordden zulke frivoliteiten niet aan de eisen die hij nadien aan zijn historische romans stelde. De vrijheid die hij zich in *Rembrandt* veroorloofd had, is hem zelfs altijd dwars blijven zitten.⁵ Misschien was dat niet alleen omdat ze niet meer in zijn poëtica paste.

Niet lang voordat Meertens Theun de Vries leerde kennen, had hij voor enkele zorgvuldig uitgezochte 'gevoelsgenoten' zijn masker afgelegd (zoals dat toen genoemd werd). Daarna raakte hij bevangen door twijfel of hij ook mensen die hem lief waren – vooral zijn moeder en nabije vrienden – over zijn gevoelens zou vertellen. Op zijn 'halfgrond der liefde, waar elke ziel een masker draagt' verkoos hij dat niet te doen. De kwestie met 'Druide' zal zijn voortgekomen uit zijn zorg door de opdracht ontmaskerd te worden. In diezelfde tijd had hij aanvaringen met de jonge Zeeuwse dichter Leo van Breen, voor wie hij bij vlagen heftige gevoelens koesterde. Het ontbrak de jongeman namelijk niet alleen aan discretie over zichzelf maar ook over Meertens. Misschien was Van Breen de bron waaraan De Vries zijn informatie ontleende. Ze verkeerden in die tijd allebei in kringen van het katholieke blad *De Gemeenschap*, dat onder mentorschap van

³ Wim Hottentot, "'Ons geheim is één van woorden niet?' Een hineininterpretatie', in: *Bzzlletin* 16 (1987), p. 41-54.

⁴ Met dank aan Monique van Uchelen, die een website bouwt over homoseksualiteit in vooroorlogse literatuur.

⁵ Van Galen, *De Vries*, p. 151; Perry, *Revolte*, p. 45.

Anton van Duinkerken stond.⁶ De Domprijs was door de gelijknamige uitgever van het blad in het leven geroepen en Van Duinkerken zat in de jury.

Hoewel Meertens in later jaren een dubbelzinnige houding innam, schreef hij voor de oorlog in zijn dagboek er niet van gediend te zijn door mensen die zijn gevoelens niet deelden, op zijn homoseksualiteit te worden aangesproken. Nog na zijn hersenbloeding (1975) reageerde hij in het verpleeghuis waarin hij verbleef met een woedende brief op een medeverpleegde die zijn leefregel geschonden had.

De Vries heeft dat met 'Druide' ook gedaan. Het gedicht leest empathisch, maar moet wat Meertens betref een misser van jewelste zijn geweest.

Boeksignalen

Tijdens en na zijn opleiding in Utrecht nam De Vries Meertens, blijkens diens bijna dagelijkse kroniek (die hij net als zijn reflexieve maar niet synchrone dagboek 'diarium' noemde), regelmatig mee naar huis of ging bij hem langs. Meertens woonde nog in de Domstad bij zijn ouders; vrienden van hem, inclusief De Vries, schoven vaak bij de familie aan voor de maaltijd. De Vries getuigde in brieven van zijn vriendschappelijke gevoelens voor Meertens, die in eigen geschriften niet veel aandacht aan hem besteedde. In zijn dagboek had hij het toen te druk met in rap tempo wisselende *Schwärmereien* voor gelijkgeaarde jongemannen. De Vries viel niet in die categorie.

De Vries benijdde Meertens om zijn baan in de bibliotheek en Meertens was jaloers op De Vries omdat hij ondanks diens jeugdigheid – hij was 22 – al twee dichtbundels op zijn naam had staan.⁷ Meertens heeft zelf lange tijd poëtische ambities gehad. Vanaf zijn schooltijd heeft hij tal van gedichten geschreven, waarvan er enkele zijn gepubliceerd. Nijhoff, Marsman en Heeroma (Muus Jacobse) hebben het werk dat hij hun toezond, echter te licht bevonden.⁸ Op hoge leeftijd tekende hij zelf aan, dat zijn dichtwerk alle oorspronkelijkheid miste.

Meertens was ten tijde van zijn kennismaking met De Vries redacteur geworden van het tijdschrift de *Lectuurgids*, dat het protestantse volksdeel literair boven de eigen zuil wilde verheffen en zich daarom niet beperkte tot de eigen denominatie. Tot 1940 groeide behalve enkele tientallen artikelen van zijn hand het aantal korte boeksignalen die hij in het blad publiceerde uit tot zo'n honderdvijftig per jaar. Met hetzelfde doel besprak hij als lid van de Christelijke Essayisten Kring boeken op de NCRV-radio. Later werd hij ook poëziecriticus van het eveneens protestante *Stemmen des Tijds*, maar tot geruime tijd na de oorlog publiceerde De Vries geen poëzie meer.⁹

⁶ L. van Driel, 'De Zeeuwse jaren van Leo van Breen', in: *Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 16 (2007) 3, p. 88-107.

⁷ Perry *Revolte*, p. 34

⁸ Theo van der Meer, 'Verteerd te zijn van liefde. P.J. Meertens in Doetinchem', in: *De Parelduiker* 19 (2014) 2, p. 38-51.

⁹ Vgl. Jeroen Dera, 'Stichtelijke steekspelen. Literaire programma's op de vooroorlogse NCRV-radio (1925-1940)', in: *Nederlandse Letterkunde* 18 (2013), p. 101-121 (Dera noemt Meertens overigens niet). Zie ook

Van De Vries' tweede bundel had Meertens een jaar voor het verschijnen van *Westersche Nachten* nog een signalement in de *Lectuurgids* geplaatst.¹⁰

Een abrupt einde

Bij de prijsuitreiking in 1930 liet De Vries wegens een zenuwzinking verstek gaan, maar een paar dagen later haalde hij de prijs, een speciale druk van de bundel en prijzengeld, samen met Meertens bij de uitgever in Utrecht op. Daarna gingen ze naar huize Meertens, waar ze de avondmaaltijd nuttigden.¹¹ Die markeerde het einde van hun vriendschap.

Na die dag hebben Meertens en De Vries zes jaar geen contact meer gehad. Meertens publiceerde in die tijd geen enkel signalement van werk van de Vries in de *Lectuurgids*, dus ook niet van *Westersche nachten* of van ander bekroond werk, zoals *Rembrandt*. En dat terwijl er jaarlijks romans en in die tijd ook nog een dichtbundel van De Vries uitkwamen. Meertens heeft in zijn vele persoonlijke documenten nooit een woord gewijd aan het verbreken van het contact.

In de jaren voor de oorlog en tijdens en tot kort na de bezetting zagen ze elkaar weer regelmatig. De Vries was uit Friesland naar Amsterdam verhuisd en bezocht Meertens regelmatig thuis en op het Dialectenbureau in het gebouw van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Het hernieuwde contact viel grotendeels samen met de periode dat De Vries gescheiden was van zijn vrouw. Maar nadat hij in 1946 met haar hertrouwd was, stopten de bezoeken aan Meertens weer. Deze had vanaf het eind jaren dertig tot en met 1940 ook signalementen van nieuw werk van De Vries in de *Lectuurgids* gepubliceerd. Dat De Vries communist was geworden, zal Meertens niet hebben gedeerd. In die tijd schurkte ook hijzelf daar regelmatig tegenaan.

De trotskistische Meertens

Zowel Meertens als De Vries is na de oorlog redacteur geworden van *De Vlam* respectievelijk *De Waarheid*, allebei voortgekomen uit de illegaliteit. Er was weinig *love lost* tussen het socialistische opinieblad en het communistische dagblad, en nadat De Vries was hertrouwd vermoedelijk ook niet meer tussen beide mannen. In 1951 schreef de krant – *vintage Pravda* – dat de trotskistische en titoïstische agenten van *De Vlam*, in het

---

Mathijs Sanders, 'Apollo en Calvijn. P.J. Meertens als poëziecriticus', in: Gillis Dorleijn e.a. (red.), *Kritiek in crisistijd. Literaire kritiek in Nederland en Vlaanderen tijdens de jaren dertig* (Nijmegen 2009), p. 217-236.

¹⁰ Meertens nam artikelen in de *Lectuurgids* op in zijn bibliografie; in de kroniekversie van zijn Diarium van 1928 tot en met september 1940 staat een jaaroverzicht van per nummer gepubliceerde signalementen van zijn hand. Hij heeft *De Vervreemding* van De Vries vermeld in de *Lectuurgids*, nr. 10 (1929), hoewel de bundel al in 1928 was verschenen. Van de *Lectuurgids* zijn slechts weinig nummers bewaard; zie Universiteitsbibliotheek Amsterdam (hierna: UBA), Collectie Meertens (CM) Diarium (1929-1930).

¹¹ UBA CM-94 Diarium (1929-1930), 5-8-1930. Van Galen, *De Vries*, p. 121 schrijft zonder bronvermelding dat de prijs hem 'keurig' werd toegezonden.

bijzonder dr. P.J. Meertens, als spitsbroeders samenwerkten met neofascisten. Hun doel was, dixit *De Waarheid*, om middels hun ras-, bloed- en bodemgedachten de strijd van de volksmassa's tegen het oorlogszuchtige Amerikaanse imperialisme te ondermijnen. Het stuk was niet ondertekend.

Meertens reageerde met het ironische artikel 'De Waarheid en ik', waarin hij het dagblad volkomen gelijk gaf en bovendien een aantal zaken opsomde die het nog vergeten was hem te verwijten. *De Waarheid* constateerde zuur dat de 'Trotskistische Meertens' zich er met ironie vanaf probeerde te maken.¹²

Als redacteur heeft Meertens ook in *De Vlam* recensies gepubliceerd, maar opnieuw negeerde hij De Vries, althans tot de uitval in *De Waarheid*. Uitgerekend in het half jaar daarna (de laatste maanden van *De Vlam*) wijdde hij drie positieve besprekingen aan het werk van De Vries en prees hij diens 'meesterschap' als schrijver van historische romans.¹³ Zijn eerdere zwijgen lijkt veelzeggend; wat wilde Meertens dan met deze besprekingen aan of over De Vries kwijt? Als het een handreiking was, dan heeft die geen herkenbare resultaten opgeleverd.

In herinneringen uit 1962 van De Vries aan zijn jonge literaire jaren, waarin hij schrijft over zijn contacten met literatoren, samenwerking met enkele bibliotheekmedewerkers en bezoeken aan Utrecht en over het feit dat hij bij de presentatie van de Domprijs verstek moest laten gaan, blijft Meertens ongenoemd.¹⁴ Op zijn beurt woonde Meertens dat jaar de uitreiking van de P.C. Hooftprijs aan De Vries wel bij, evenals diens huldiging (1966) wegens zijn zestigste verjaardag.

Mogelijk voelde Meertens zich daartoe geroepen vanwege zijn eigen vooraanstaande rol in de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Kort na de huldiging werd Meertens voorzitter. Op een lange namenlijst, gebaseerd op meer dan vijftig jaar kronieken, ten behoeve van (onvoltooide) memoires die hij in zijn nadagen wilde schrijven, ontbreekt de naam van Theun de Vries.¹⁵

¹² *De Waarheid*, 6-9-1951 en 18-9-1951; P.J. Meertens, 'De Waarheid en ik', in: *De Vlam*, 7 (1951) 36, p. 2.

¹³ P.J. Meertens, 'Hoogverraad', in: *De Vlam* 7 (1951) 18, p. 11; idem, 'Kenau', in: *De Vlam* 7 (1951, 2^e dr.) 19, p. 11; idem, 'Anna Casparii', in: *De Vlam* 8 (1952) 9, p. 11.

¹⁴ Vgl. Theun de Vries, *Meesters en vrienden, literaire leerjaren* (Amsterdam 1962).

¹⁵ UBA CM-142 Excerpten.

COLOFON

Accolade is de voortzetting van het *Nieuw Letterkundig Magazijn*, de jaarlijkse uitgave van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (MDNL). Het blad bevat literaire en historische bijdragen van een min of meer licht wetenschappelijk karakter, waarbij de nadruk ligt op de Nederlandse literatuur. De Maatschappijleden krijgen *Accolade* automatisch thuisgestuurd.

Naast de papieren uitgave van *Accolade* verschijnt op de website van de MDNL (www.mdnl.nl) op onregelmatige tijdstippen *Accolade Digitaal*. Op de website zijn tevens de gedigitaliseerde jaargangen te vinden.

REDACTIE

Stefan Van den Bossche, Johanna Ferket, Alan Moss, Kasper van Ommen (beeldredacteur), Susanne Onel (eindredacteur), Liesje Schreuders, Rietje van Vliet (hoofd- en eindredacteur) en Menno Voskuil.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie of welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. De redactie is niet verantwoordelijk voor ondertekende artikelen.

Accolade heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich wenden tot de redactie.